

DE MAN ZONDER GEZICHT

TOMAS ROSS BIJ UITGEVERIJ CARGO

- Het verraad van '42*
De vrouw die op Greta Garbo leek (met Maj Sjöwall)
De man van Sint Maarten
Koerier voor Sarajevo
Tranen over Hollandia
Omwille van de troon
De mannen van de maandagochtend
(met Rinus Ferdinandusse)
Mathilde
De zesde mei
Kidnap (met Rinus Ferdinandusse)
De klokkenluider
De dubbelganger
De anjercode
Plaats delict
De hand van God
King Kong
De tranen van Mata Hari
Schuldige plaatsen
De marionet
Het meisje uit Buenos Aires
De tweede verlosser
Kort
Onze vrouw in Tripoli
De Nachtwaker
De tweede november
De vrienden van Pinocchio
Doodskopvlinder (met Corine Hartman)
Van de doden niets dan goeds
Zwarte weduwe (met Corine Hartman)
De onderkoning van Indië
Het verdriet van Wilhelmina
De Indië-trilogie (*Van de doden niets dan goeds, De onderkoning*
van Indië, Het verdriet van Wilhelmina)
Blonde Dolly
Voor koningin en vaderland (*De dubbelganger, De anjercode,*
King Kong)
Bèta
Indisch Requiem

TOMAS ROSS

De man zonder gezicht

2022

AMSTERDAM

Cargo is een imprint van Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam

Copyright © 2022 Tomas Ross
Omslagontwerp Villa Grafica
Omslagillustratie Shutterstock
Foto auteur Iona Hoogendoorn
Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede
Druk en bindwerk Wilco, Amersfoort
ISBN 978 94 031 0571 0
NUR 305

uitgeverijcargo.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor Gijs en Muriel te Llauro

‘In wartime, truth is so precious that she should always be attended by a bodyguard of lies.’

– Winston Churchill

BELANGRIJKSTE DRAMATIS PERSONAE

Fictieve personages

Luuk Jonker, historicus

Jim Perkins (alias JP, alias Hero), CIA-agent

Peggy Collins, correspondentente *The Washington Post*

Elaine Collins, studente

Bob Kist, oud-verzetsman, medewerker BVD

Rosemarie Klement (Lili Marleen), Rosa Zwart, voormalig hoertje,
eigenaresse escortclub

Ernst Klement, nazi, haar vader

Jef Nyst, haar vriend en zakelijk partner

Sjeng Herremans, communistisch verzetsman in Limburg

John Moore, voormalig piloot Royal Air Force, oud-agent MI6

Jürgen Schmidt, medewerker SD Maastricht

Ulrike Römer, huishoudelijke hulp van Markus en Emmi Wolf

Ivan Krüger (alias Paulus), oud-spion KGB, Russisch diplomaat

Otto Sjimanski (alias Charlie), medewerker KGB

Gerhard Schulz, chef militaire inlichtingendienst VA van de DDR

Magda Richter, pianolerares, medewerkster van de VA

Jo Houben/Rudi Lipmann (alias Alleman), spion Stasi

Katja Hagen, communistisch spionne tijdens de Tweede Wereld-
oorlog

Gertie Thijssen, verpleegster, communistische spionne tijdens de
Tweede Wereldoorlog

Theo Bakker (alias Vos), oud-lid van de OD, topman BVD

Piet den Hengst (alias Paardenpiet), paardenfokker

Joep Offermans, Limburgse journalist

Ronnie Tielman, medewerker BVD

Sue Morris (alias Alice), correspondentente *The New York Times*

Non-fictieve personages

- George Patton, Amerikaans generaal tijdens de Tweede Wereldoorlog
- Bernard Montgomery, Brits generaal en veldmaarschalk tijdens de Tweede Wereldoorlog
- Markus Wolf (alias Mischa), chef HvA van de Stasi
- Emmi Wolf, eerste echtgenote van Markus Wolf
- Günter Guillaume, spion van de Stasi
- Reinhard Gehlen (alias de Mus of Sperling), voormalig chef Duitse militaire inlichtingendienst oostfront, chef BND
- Jacques Philippa, Nederlands lid van de Waffen-ss (zie nawoord)
- Max Ströbel, chef SD Maastricht
- Richard Nitsch, adjudant Max Ströbel
- Aldegonda Boere (eigenlijk Aldegonda Zeguers-Boere), bordeelhoudster, oorlogsmisdadigster
- Walter Ulbricht, voorzitter Staatsraad DDR, feitelijk staatshoofd DDR 1960-1971
- Erich Honecker, opvolger van Walter Ulbricht
- Andrej Vlasov (alias de Chinees), Russisch anticommunistisch generaal

Afkortingen

BNV: Bureau Nationale Veiligheid, Nederlandse inlichtingendienst, voorloper van de CVD

CVD: Centrale Veiligheidsdienst, voorloper van de BVD

BVD: Binnenlandse Veiligheidsdienst

OSS: Office of Strategic Services, Amerikaanse inlichtingendienst, voorloper van de CIA

CIA: Central Intelligence Agency

OD: Ordedienst, overkoepelende semimilitaire landelijke verzetsorganisatie

BS: Binnenlandse Strijdkrachten, sinds begin september 1944 combine van drie gewapende verzetsgroepen onder bevel van prins Bernhard

KPD: Kommunistische Partei Deutschlands

BND: Bundesnachrichtendienst, West-Duitse inlichtingendienst

BRD: Bundesrepublik Deutschland

DDR: Deutsche Demokratische Republik (Oost-Duitsland)

SED: Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, de communistische partij van de DDR

Stasi: Ministerium für Staatssicherheit, Oost-Duitse veiligheidsdienst

HvA: Hauptverwaltung Aufklärung. De buitenlandse inlichtingendienst van de Stasi

VA: Verwaltung Aufklärung, militaire inlichtingendienst van de DDR

NKVD: voormalige staatsveiligheidsdienst van de Sovjet-Unie

KGB: idem

GROE: Russische militaire inlichtingendienst

SS: Schutzstaffel, de elite-eenheid van nazi-Duitsland

SD: Sicherheitsdienst, eigenlijk Sicherheitsdienst und Sicherheitspolizei (SIPO), nazi-inlichtingendienst en politieke recherche

ADAC: Allgemeiner Deutscher Automobil-Club, de Duitse ANWB

Proloog

Peggy Collins

Lotharingen, 10 september 1944

'I was the first to piss in the Seine and I'll swear I'll be the first to do so in the Spree before Zjoekov or the British bluffer have reached bloody Berlin. America first.' Patton beet op de punt van een sigaar. 'Nadat ik Adolf erin heb verzopen.' Hij spooog de punt op de plavuizen en stak de sigaar aan. *'You may quote that, honey.'*

Glimlachend noteerde Peggy het, maar in plaats van Zjoekov schreef ze voor de Amerikaanse lezers 'het Rode Leger' en voor 'British bluffer' de 'Britse veldmaarschalk Montgomery'. Eind vorige maand was ze bij de bevrijding van Parijs, waar Patton in de Seine had geürineerd om dat vervolgens triomfantelijk aan zijn Britse rivaal Montgomery te telegraferen. Nu hoopte ze er net als Patton op om als eerste in Berlijn te zijn, jaloers als ze was op haar landgenote Martha Gellhorn. Die had als enige vrouwelijke verslaggever D-Day meegemaakt, al zeiden soldaten die Peggy had gesproken dat ze pas twee dagen later in Normandië was aangekomen. Peggy geloofde dat maar al te graag, en niet alleen uit afgunst, maar ook omdat vrouwelijke reporters niet aan het front werden toegelaten. En omdat Gellhorn, hoe goed ze ook was, haar verhalen nogal eens aandikte. Ze was al voor de oorlog een bekende journaliste en schrijfster, en was getrouwd met de beroemde schrijver Ernest Hemingway. Dat had eerder al een andere journaliste gedaan om maar naam te maken. Toch had Peggy, die met haar pas zesentwintig jaar tien jaar jonger

was dan Gellhorn, ook al naam gemaakt met haar reportages en interviews. Eerst de primeur van bevrijd Zuid-Nederland, dacht ze, dan die van Berlijn en dan na zes maanden weer naar huis, naar haar man en hun dochtertje Elaine in Washington. Een gelukkig huwelijk, in tegenstelling tot dat van Gellhorn en Hemingway, die volgens de roddelbladen op het punt stonden te scheiden.

Ze zaten in de salon van een kasteeltje, zo'n twintig kilometer ten zuiden van Metz: luitenant-generaal George Patton, majoor Jim Perkins en Peggy Collins, oorlogscorrespondente voor *The Washington Post*. Hoewel het middag was, brandden de kaarslampjes van een kroonluchter boven de antieke kloostertafel. Aan de muren hingen gobelins, jachttaferelen en portretten van Franse edelen die eeuwen geleden in andere veldslagen waren gesneuveld. Achter de hoge ramen dreven donkere wolken, en van ver klonk af en toe gerommel alsof er onweer op komst was. De wolken waren rookwolken en het gerommel was geschut. Peggy had zich erover verbaasd dat de ruiten heel waren en dat het kasteeltje ongeschonden uit de strijd was gekomen.

Patton blies een wolk rook uit over de kaart op tafel. De kaart was een militaire stafkaart van Noord-Frankrijk, België, Zuidoost-Nederland en van Duitsland tot aan Berlijn. Ingetekende pijlen liepen als bliksemschichten door Vlaanderen, Belgisch-Brabant, de Franse en Belgische Ardennen, het grensgebied met Nederlands-Limburg en door Lotharingen. Tientallen vlaggetjes markeerden de sterkte van de geallieerde en Duitse legereenheden. Eén Amerikaans vlaggetje stond al over de Nederlandse grens, bij Maastricht. Tegen de zigzagstippellijn van de Siegfriedlinie lag een van Pattons twee revolvers, een Colt Single Action Army met een ivoren kolf, speciaal voor hem gemaakt. Hij schoof het wapen wat verder, zodat de loop in de richting van Berlijn wees.

'I'll be there before Monty even gets out of his chair. En nog steeds beweren dat niet ik maar de fransozen Parijs hebben veroverd.
Jealous old fag.'

Perkins knikte instemmend. Peggy ook, al schreef ze dat ‘fag’ niet op. Wat je ook kon zeggen van Bernard Montgomery, dat hij arrogant, paranoïde en ijdel was, niet dat hij op mannen viel. Maar ze begreep Patton en Perkins wel. Het was een publiek geheim dat de Amerikanen met de Britten overhooplagen. En dat Parijs door Pattons tanks was bevrijd. Maar tot zijn woede had Churchill erop aangedrongen de Franse generaal De Gaulle toe te staan er als eerste binnen te trekken. Als toekomstige bondgenoot was Frankrijk belangrijker dan een geallieerde overwinning. Maar niet voor Patton. Logisch dus dat hij er nu op gebrand was Berlijn in te nemen vóór de Russen dat zouden doen. En de Britten.

Onder de tafel blafte Pattons bulterriër omdat er buiten geschut daverde.

‘Shut up, Willie. It’s ours.’

Hij kwam overeind en liep naar de ramen. De hond dribbelde achter hem aan. Jim Perkins doofde zijn sigaret. Peggy had het gek gevonden dat hij Engelse sigaretten rookte, ‘Navy Cut’. Hij vond ze lekker smaken, maar ze had hoofdschuddend gelachen toen Patton vertelde dat hij ze ook rookte omdat de fabrikant John Player was. JP, net als Jims initialen. Kinderachtig en ijdel, maar zo waren veel mannen. Haar eigen man, Harry Bock, noemde zich Bogey, naar Humphrey Bogart, hoewel hij niets weg had van de acteur. Harry was veertig, veertien jaar ouder dan zij, maar ze viel op oudere mannen, al vond ze de naam Bock afschuwelijk, bijna Duits. Ze had altijd haar meisjesnaam aangehouden.

‘Nog wat wijn voor je gaat?’

Jim zag er moe uit na de lange rit uit Brussel.

Peggy aarzelde. Ook zij was moe. Het kasteeltje lag op nog geen driehonderdvijftig kilometer van Parijs, maar ze had er meer dan zes uur over gedaan – eerst in een stampvolle Amerikaanse leger-trein en vervolgens de laatste kilometers achterop gezeten bij een motorordonnans. Ze had hier eigenlijk al willen vertrekken om nog voor de avond in Zuid-Limburg te zijn, maar ze was afhankelijk

van Jim, die een jeep met chauffeur voor haar had geregeld. Ze had ook nauwelijks gegeten, maar het glas wijn had haar opgekikkerd.

‘Nog eentje dan,’ zei ze.

Hij pakte de lege fles en verdween ermee de gang op.

Ze stak een sigaret op en keek naar Patton, die door zijn verrekijker naar buiten tuurde. Ondanks zijn gelakte helm met de drie sterren, zijn rijbroek, het pistool op zijn heup en zijn glimmende laarzen deed hij haar met zijn gegroefde kop en gedrongen lijf eerder denken aan een beroepsbokser dan aan de bevelhebber van het Derde Amerikaanse Leger. George Patton, achtenvijftig jaar oud, voor zijn soldaten *Old Blood & Guts*. Zoals iedereen die hem voor de eerste keer sprak, had ze vreemd opgekeken van zijn hoge piepstem die in schrill contrast stond met zijn ruige uiterlijk, de stem van een jongen die de baard nog niet in de keel had.

Ook zij was in uniform, een olijfgroene broek, een jasje met militaire onderscheidingen op de kraag, een soldatenmutsje koket op haar kortgeknipte rode haar, en een speldje met de letter C van Correspondent op haar groene stropdas. Bij officiële gelegenheden verving ze de broek door een rok tot even over haar knieën. En als het duidelijk was dat een interview met een politicus of legercommandant moeizaam zou verlopen, droeg ze de stropdas niet en liet ze de twee bovenste knoopjes van haar kaki blouse open. Maar dat was niet nodig bij Patton, want hoe dol hij ook was op vrouwen, hij nam sowieso nooit een blad voor de mond.

Jim wel, Jim Perkins zei nooit veel waar je iets aan had, wat niet gek was voor een inlichtingenofficier. En bij Jim hielpen geen open bloesjes. Ze had hem voor het eerst na D-Day in Normandië ontmoet. Ook Jim was al veertig en als ze niet zo gelukkig was getrouwd, had ze best verliefd op hem kunnen worden: een gescheiden New Yorker die sprekend leek op die andere bekende filmacteur, Cary Grant. Ze wist dat Jim voor de Amerikaanse geheime dienst werkte, de oss, de Office of Strategic Services, en dat hij al langer in bezet West-Europa opereerde. Ze wist ook dat hij net bij het

geallieerde opperbevel in bevrijd Brussel was geweest om rapport uit te brengen over de situatie in de grensstreek met Nederlands-Limburg, en in Maastricht, waar hij al langer contact had met het verzet. Ambitieuze als ze was, wilde ze daar ook heen, want de eerste Amerikaanse commando's zaten al in de buitenwijken ten zuiden van de Maas. Het was een kwestie van een paar dagen voor de stad zou worden bevrijd. En die primeur wilde ze hebben.

Vorige week had ze in Parijs een telefoontje van Jim gekregen, waarin hij zei dat hij ervoor kon zorgen. Hij had zelfs een veilig adres voor haar, in de buurt van Maastricht, bij een Nederlandse verzetsman. Luuk Jonker. Als alles goed zou gaan, zou die haar vannacht oppikken in Maastricht. Te paard. Dat klonk romantisch, maar het was vanzelfsprekend om de wegen en weggetjes te mijden waar het met Duitse sluipschutters nog gevaarlijk was.

Zelf ging Jim naar Patton in Lotharingen. Of ze daar dus heen kon komen. 'Dan kun je Patton ook weer spreken.'

George Patton had ze al eerder in Normandië en in Parijs geïnterviewd.

Jim kwam terug met een geopende fles en vroeg hem of hij toch niet een glas wilde, hoewel hij zelden wijn dronk.

'*Just a bit,*' zei Patton terwijl hij ging zitten. Buiten weergalmden nog enkele schoten. Hij richtte de sigaar naar de kaart, de gloeiende askegel gevaarlijk dicht tegen de Frans-Duitse grens van Lotharingen.

'Na Parijs waren we hier binnen een week. *A world record.* En nou krijg ik *goddamn* geen benzine meer omdat Bradley en *asshole* Montgomery die nodig hebben. In plaats van bij die stinksloot vast te zitten, hadden we nu al door the *goddamn* Siegfriedline kunnen zijn.'

Hoewel hij gelovig was, vloekte Patton om de andere zin. Zijn soldaten vonden het prachtig, maar van hogerhand had het hem herhaaldelijk berispingen opgeleverd. Waarmee hij, zo zei hij, 'zijn reet afveegde', wat zijn soldaten nog mooier vonden. Hij geloofde

in wedergeboorte en meende dat hij de reïncarnatie van Hannibal was. Het mankeerde er nog maar aan, dacht Peggy, dat hij geen olifanten had meegenomen. Maar het stond buiten kijf dat hij een briljant militair was.

Hij nam een slok wijn, boerde en zette het kristallen glas met een grimas terug op tafel. ‘Dit bocht is goddamn niet te zuipen.’

De stinksloot was de Moezel, de wijn was een rode côtes de Moselle. Ze vond hem heerlijk.

De sigaar beschreef een halve cirkel over Saarbrücken.

‘En nu we eindelijk wel benzine krijgen, hebben de Krauts zich goddamn versterkt.’

Peggy boog zich voorover en keek op de kaart naar de Duitse vlaggetjes bij Metz.

De Krauts. De 17e ss-Panzergradiërdivisie. Goddank was de weg naar Nederlands-Limburg vrij en volgens Jim trokken de Duitsers zich terug uit Maastricht. Zo’n tien kilometer naar het zuiden zat Jack, 2e luitenant van de 30e Infanteriedivisie.

Het was niet helemaal waar van die benzine, wist ze. De Duitsers hadden zich al eerder onverwacht snel kunnen hergroeperen. Bovendien hing er sinds dagen dichte mist en anders regende het wel pijpenstelen. Maar Patton had gelijk, als hij door had kunnen vechten, was het Derde Leger nu al onderweg naar Berlijn.

‘Dus Ike is het niet eens met Montgomery.’ Patton zoog aan zijn sigaar alsof hij zuurstof nodig had. ‘*Goddammit*, Jim, waarom gaat hij er dan *bloody hell* mee akkoord?’

‘Generaal Eisenhower vindt het ook riskant,’ zei Jim, ‘maar u moet bedenken dat hij rekening moet houden met Churchill.’

‘*Again!*’ Woedend blies Patton een wolk sigarenrook naar de kroonluchter. ‘Zat hij soms op Utah of Omaha? Heb jij hem daar gezien, Peggy?’

Glimlachend schudde ze haar hoofd. ‘*No Sir.*’

‘Ike is oké,’ zei Patton, ‘maar hij denkt als een politicus en politici winnen geen oorlogen. Ik heb hem eerder in Noord-Afrika en

op Sicilië gewaarschuwd niet te luisteren naar Montgomery. Hoe noemde je zijn nieuwe krankzinnige plan? *Market* wat?’

‘Market Garden,’ zei Jim. ‘Market staat voor Arnhem, Garden voor de omgeving. Een verrassingsaanval uit de lucht op de bruggen van de Maas, de Waal en de Rijn.’

Peggy tuurde weer naar de kaart. Het leek haar geen gek plan. De afstand van Arnhem via het Ruhrgebied naar Berlijn was korter dan vanaf Metz. En ten oosten van Metz en Saarbrücken stonden reeksen Duitse vlaggetjes bij de Siegfriedlinie.

Maar Patton schudde zijn hoofd.

‘Hetzelfde dus als Comet dat Eisenhower eerder afkeurde. *Pure suicide*. Luchtlandingen boven open terrein. Prijs schieten voor de Krauts. Ike noemde Monty goddamn een psychopaat, *you know that, don't you, Peggy?*’

Ze knikte. *The Washington Post* had het niet mogen publiceren van het Witte Huis.

‘Montgomery’s eigen commandanten zijn het met u eens,’ zei Jim, ‘maar Eisenhower moest wel, Churchill is onze bondgenoot.’

Hij grinnikte wat wrang. Ook hij, wist Peggy, had weinig op met de Britten. Hij vond ze hypocriet en hooghartig, Winston Churchill voorop, met zijn retoriek over de Engelse heldhaftigheid en moed. Alsof zijn troepen niet als laffe honden bij Duinkerke waren gevluht en de Fransen in de steek hadden gelaten.

‘*My ass,*’ zei Patton. ‘Als wij die zuiplap niet te hulp waren geschoten, zaten de Krauts nu in Londen.’ Hij keek naar Peggy. ‘*You may quote that also, honey.*’

Ze schreef het op, al was ze er zeker van dat ook dat niet in de krant zou komen.

‘Maar Montgomery gelooft er heilig in dat hij Berlijn nog voor de winter in handen heeft,’ zei Jim.

‘Geef me goddammit een miljoen liter benzine extra en ik ben er binnen een week! En wanneer is die *fag* dat van plan?’

‘Geen idee, Sir, Montgomery staat op absolute geheimhouding.

Al hoorde ik wel dat de Nederlandse prins Bernhard ervan op de hoogte zou zijn.'

Pattons ogen vernauwden zich tot spleetjes. *'Then it'll be suicide, sure enough.'*

Peggy keek op. 'Wat bedoelt u?'

'He is a bloody German,' zei Patton alsof dat alles verklaarde. 'Van wie je heb je dat gehoord over Bernhard?'

'Van Eisenhowers chauffeuse,' zei Jim. 'Kay Summersby.'

Patton grinnikte naar Peggy. *'You know what they say, don't you. She drives him in daytime, he drives her at night.'*

Ze lachte. 'Zal ik dat maar niet citeren?'

'Sure, honey. The Post zou het toch schrappen.'

Hij wendde zich weer tot Perkins. 'Maar Summersby wist verder niks?'

'No Sir.'

'Waar zitten Brads jongens van het 30e?'

'Volgens de laatste informatie nadert het 117e nu ook Maastricht, maar het zal nog wel een tijdje duren voor ze naar Aken kunnen, want Hitler heeft zijn troepen daar achter de Maas geconcentreerd.'

Patton leunde voorover en tuurde op de kaart. Het duurde even, hij was altijd beter geweest met schieten dan met lezen. Brad, dacht Peggy, ook een driesterrengeneraal die Montgomery haatte. Omar Bradley en George Patton, twee Amerikanen die allebei Berlijn als eerst wilden. Twee jongens, een wedstrijd wie het verst kon plassen.

De hond blafte weer.

'Yes Willy, we both have to pee,' zei Patton. *'Are you finished, Peggy?'*

'Yes Sir,' zei Peggy, ze doofde haar sigaret en klapte haar blocnote dicht, *'and thank you very much.'*

Patton kwam overeind en stak de Colt bij zich. *'Hope to see you again in Berlin, honey.'*

'I hope so too, Sir.'

Een kwartiertje later liep ze met Jim naar de achterkant van het kasteeltje waar enkele pantserwagens en Willys-jeeps stonden. Het geschut was verstomd, beneden hen in het dal glansden de daken van het dorpje in het zonlicht. Maar naar het noordwesten toe trokken loodgrijze wolken samen, zwaar van de regen die in nevelige spiralen neerdaalde op de heuvels.

‘Nervous?’ vroeg Jim.

‘A bit.’

‘Don’t worry. You’re in good hands.’

Bij een jeeps wachtten twee mannen. De een was een Amerikaanse commando, maar tot haar verrassing herkende ze de ander, een forse jongeman in een camouflagepak. Zijn lichtblonde haar was crew cut geknipt en zijn blozende gezicht zat vol sproeten, alsof hij door de modder was gekropen.

‘Bob? Bob Kist?’

‘Surprised to see him?’ lachte Jim. ‘Bob is speciaal uit Limburg gekomen om je er veilig heen te brengen.’

‘Nice to meet you again, miss Collins. We’ll bring you safely to Maastricht.’

‘Gosh, Bob! I’m sure you will!’

Ze herinnerde zich dat hij zijn sproeten grijnzend ‘my natural camouflage’ noemde.

Eind juni had ze hem geïnterviewd, een dappere jongen uit Nederland die in de vroege zomer met een paar anderen uit een Duits krijgsgevangenenkamp was ontsnapt en lopend uit nazi-Duitsland naar Normandië was gekomen om zich aan te sluiten bij het 3e leger van Patton. En bij Jim. Bob was dus al eerder naar Limburg gegaan, vast als pionier om de boel daar te verkennen. Ze voelde zich meteen een stuk minder nerveus.

‘Jack rijdt tot aan de Nederlandse grens,’ zei Jim. ‘Daar neemt Bob het van hem over en brengt je naar Luuk Jonker. Vergeet niet je onderweg te verkleed.’

‘Nee.’

Al zou het nacht zijn en waren er nog maar weinig Duitsers, ze zou daar gek zijn om in uniform op die Luuk te wachten. Bob bond een jerrycan benzine achterop en zette er een achterin, Jack sloot de kap van de Willys en kroop achter het stuur. Jim zwaaide naar een andere jeep dat hij er zo aankwam. Hij was graag met haar meegegaan, maar moest vanavond onverwacht naar het geallieerde kamp in Diest.

‘Laten we hopen elkaar over een paar dagen te zien in bevrijd Maastricht. O, voor ik het vergeet.’ Uit zijn aktetas haalde hij een rond, tinnen blikje sigaretten. ‘Voor een Nederlandse verzetsman. Zou je het vanavond in Maastricht willen afgeven aan zijn vriendin Lili Marleen?’

‘Lili Marleen? Zoals in het soldatenliedje?’

‘Ja. Zo wordt ze daar genoemd.’

‘Zit ze ook bij het verzet?’

‘Nee. Ze werkt in Maison Aldegonda. Haar vriend heet Vos. Ik heb het hem beloofd. Hij snakt naar echte tabak.’

Ze pakte het blikje aan. Navy Cut van John Player.

‘Wat is Maison Aldegonda?’

‘Een bordeel. Luuk Jonker pikt jullie op bij de Sint-Servaasbasiliek, die er vlakbij ligt.’

Ze lachte ongelovig. ‘Een bordeel? Zit het verzet daar?’

‘Ja. De Krauts mogen niet naar de hoeren, al doen ze het soms wel.’

‘Maar het is daar toch spertijd?’

‘Al een paar dagen niet meer. Sinds de bombardementen van vorige maand is het een puinhoop in de stad en de meeste Krauts zijn al gevlucht. Wij zitten er in het zuidoosten.’ Hij haalde een stadsplattegrond uit de tas en spreidde hem uit op de motorkap. ‘Bob vaart je over de Maas, want de brug naar het centrum is afgesloten. Hij brengt je zo dicht mogelijk bij het centrum. Je loopt van de andere oever zo ver je kunt rechtdoor.’ Zijn wijsvinger volgde de straten tot aan een plein waarop een zwart vierkantje was in-

getekend. ‘Dit is de basiliek. Erachter loopt een lange straat die Sint-Servaasklooster heet. Maison Aldegonda zit op nummer 26. Op nummer 14 is een stenen poort van een klooster. Daar wacht Luuk op je. Doe hem mijn groeten, maar zeg hem niets over Vos.’

‘En je vertrouwt hem.’

‘Honderd procent. Maar hij heeft een vriendin van wie ik niet helemaal zeker ben.’

‘Hè? Maar van hem dus wel.’

‘*Sure*. En vooral verliefd. Ze is niet pro-Duits, maar ze heeft communistische sympathieën. *Okay, boys, have a good trip.*’

Ze stopte het blikje in haar tasje en schoof achterin naast haar koffer.

Tussen haar kleren zat haar kleinbeeldcamera.

‘*Take care.*’ Jim boog zich naar haar toe en kuste haar op haar wang. ‘Tot over een paar dagen in Maastricht. *Good luck.*’

‘Jij ook,’ zei ze. Bob groette Jim, stapte voorin en trok het portier dicht. Jack startte en reed hobbelen het stenige pad af. De eerste regen kletterde op het linnen dakje. Ze keek achterom, maar Perkins was al verdwenen.

Een blikje sigaretten voor een verzetsman die naar Engelse sigaretten snakte. Navy Cut. Bijna achteloos aan haar gegeven. ‘*Voor ik het vergeet.*’

Vos, een verzetsman over wie ze het niet moest hebben met die Luuk Jonker. Jim onderschatte haar, zo naïef was ze niet. Wat zat er nog meer in het blikje? Niet aan Bob of Jack meegegeven, maar aan haar, een vrouw in een jurkje en met een koffer. Daar liepen er vast meer van rond tussen de puinhopen, op zoek naar eten of een slaapplek. Maar toch: ‘*Take care.*’ Dat hoefde niemand haar te vertellen, dat had ze vaker gedaan, in Normandië en eerder in Noord-Afrika met Montgomery.

Die Lili Marleen was dus een hoertje. Natuurlijk kende ze dat liedje, een oud oorlogsliedje van de Duitsers in de Eerste Wereldoorlog dat nu ook populair was bij de geallieerden. Een verzetsman

en een hoertje. Het klonk als een melodramatische film. Geeuwend haalde ze in plaats van het blikje haar eigen sigaretten uit het tasje. Geen Engelse, maar Gauloises waaraan ze sinds Normandië verslingerd was geraakt.

‘Sorry,’ zei Bob, ‘we hebben liever niet dat je rookt in de jeep.’

‘Ah. Natuurlijk niet.’ Ze had geen seconde aan de jerrycan achter zich gedacht.

‘Zit je goed?’

‘Ja hoor. Hoelang doen we erover?’

‘Een uur of vijf, zes. We maken een omweg via het westen. We zijn er niet zeker van of er nog Krauts zijn.’

‘Ken je die Luuk?’

‘Niet goed, maar maak je geen zorgen, prima jongen. Als je wilt stoppen, zeg je het maar. En als je je koffer tussen ons in zet, kun je misschien wat slapen. Is dat interview met mij eigenlijk al gepubliceerd?’

‘Ik denk het wel. Ik heb het zelf ook nog niet gezien.’

‘Je hebt natuurlijk flink opgescheept,’ grijnsde Jack. ‘*How many Krauts did he kill, miss Collins? Twenty, wasn’t it, Bob?*’

‘*Twenty-two. With my bare hands.*’

Ze lachten alle drie. Ze pakte de koffer en schoof hem naar voren, leunde achterover, sloot haar ogen en luisterde naar het motorge-ronk en de regen. Niks over die Vos aan Luuk Jonker vertellen, dacht ze weer. Vanwege een vriendin met communistische sympathieën. Jim Perkins en George Patton. De Duitsers waren nog niet verslagen, maar nu al bereidden ze zich voor op de strijd tegen de Russen.

Toen dacht ze aan haar man en aan haar dochtertje Elaine en dat ze hen hopelijk snel zou kunnen bellen, maar al voor de jeep in het dal de dorpsweg opdraaide, viel ze in slaap.

Ulrike Römer**Oost-Duitsland, tweeëntwintig jaar later, zaterdag 9 april 1966**

De zon is nog maar net op wanneer Ulrike Römer de Tatra door de toegangspoort naar de bosweg draait. Opgelucht ziet ze in het spiegeltje de wachtposten het hekwerk in de poort sluiten en de daken van de Waldsiedlung Wandlitz achter het geboomte verdwijnen. Maar waarom zou ze zich zorgen maken? Ze werkt immers in de Waldsiedlung, en de Tatra 603 is van Emmi Wolf, de vrouw van Markus Wolf, de op één na machtigste man van de Stasi, het Ministerium für Staatssicherheit.

Toch is ze nerveus en ze blijft voortdurend in het spiegeltje kijken. Dit is de eerste keer, en hopelijk de laatste. Als ze dit goed doet, zal ze voortaan berichten telefonisch kunnen doorgeven.

Ze rijdt langzaam, want het zonlicht priemt tussen de bomen in haar ogen, en op de kronkelige weg gebeuren vaker ongelukken. De Waldsiedlung is het luxe woonoord van de SED, de Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, in de uitgestrekte bossen ten noorden van Oost-Berlijn. Er wonen zo'n dertig hoge partijleden met hun gezinnen, hermetisch afgeschermd van de buitenwereld. Tot voor kort werkte ze er in de Kindergarten en woonde ze nog bij haar ouders in het naburige stadje Wandlitz. Sinds vorige maand werkt ze echter bij de familie Wolf, waar ze de huishouding doet en voor de kinderen zorgt.

Ze heeft nog tijd genoeg, het is halfacht, het is vijfentwintig kilometer naar Oost-Berlijn. Zo meteen kan ze gas geven en de

afpraak is tussen acht en negen uur. Niet met haar zus Ilse, zoals Emmi denkt. Haar oudere zus is een jaloerse zeurkous en een trouw partijlid, al zal ze daar straks na de afspraak heen gaan om koffie, verse eieren, een fles Franse wijn en Amerikaanse sigaretten te brengen. Dat doet ze vaker, net als de meeste Oost-Berlijners kan Ilse nauwelijks rondkomen van haar karige loontje als naaister.

Tot voor kort ging ze per bus en trein naar de grauwe nieuwbouwwijk in het noorden van de stad waar Ilse een flatje vlak bij het U-Bahnstation heeft. Een reis van bijna twee uur. Maar Emmi Wolf is zo aardig haar de Tatra te lenen, ze kan nu binnen drie kwartier op de Alexanderplatz zijn.

Ze mag Emmi graag, al gelooft Emmi, die zelf ook spioneerde, heilig in het communisme. Maar Emmi is lief, weet veel van boeken en films en geeft haar veel vrijaf. Ze voelt zich zelfs wat schuldig over het feit dat ze haar bedriegt. Ook Markus Wolf is vriendelijk, maar voor hem is ze bang. Geen wonder, ze kent de verhalen over wat er met spionnen in de Stasigevangenis Hohenschönhausen gebeurt.

Ze kijkt weer in het spiegeltje en passeert gerustgesteld de kruising met een bospad dat ze dagelijks op de fiets naar de Kindergarten in de Waldsiedlung nam. Mensen zie je hier vrijwel nooit, soms jagers die op herten en wilde zwijnen jagen, maar eind vorige maand ontmoette ze er de man voor wie ze nu onderweg is. Hij stond op een besneeuwd bospad naast een grijze Tsjajka waarvan de motor stationair draaide. Een oudere man, leunend op een wandelstok. Hij droeg een bontmuts en een bril met gekleurde glazen. Een hoge Sovjet-functionaris, dacht ze, want de fraaie Russische limousine zag je niet veel. Misschien was hij verdwaald en wilde hij haar de weg vragen. Maar toen ze afstapte, had ze hem tot haar verrassing herkend, want net als van Markus Wolf kennen de meeste burgers wel de naam, maar niet het gezicht van Ivan Krüger. Zij wel. Krüger komt soms op bezoek in de Waldsiedlung bij partijleider Walter Ulbricht, en Emmi Wolf heeft veel over hem

verteld. Tijdens de oorlog waren Krüger en Wolf bevriend, maar de vriendschap is bekoeld sinds Krüger Moskous belangrijkste adviseur werd van het Centraal Comité en van de Ministerraad van de DDR. Hij heeft bovendien de leiding over de KGB hier, de Russische geheime dienst. Iedereen weet dat de KGB de Stasi controleert. En al bewondert Markus Wolf de Russen, hij houdt niet van controleurs, maar tegen de KGB kan hij niet op.

Ver voor de oorlog was Ivan Krüger spion van de Sovjet-Unie. Hij werd geboren in Moskou als zoon van een Duitse vader en een Russische moeder, toen Rusland nog een keizerrijk was. Op zijn vijftiende vocht hij al mee tijdens de Februaristaking in 1917 om de tsaar af te zetten. Begin jaren dertig, toen hij al een hoge pief was bij de NKVD, de vroegere Russische geheime dienst, leerde hij de vader van Markus Wolf kennen, een Duitse communistische arts die met zijn gezin voor de nazi's naar Moskou was gevlucht. Markus Wolf was toen pas tien, maar tijdens de oorlog tegen de nazi's raakten ze bevriend. Ivan Krüger had toen al overal gespioneerd, in China, Amerika, Engeland, Italië en tijdens de oorlog in het door de Duitsers bezette Polen. Zijn vrouw en dochtertje werden er door de nazi's vermoord. Hij spreekt vloeiend Engels, Frans en Italiaans, en heeft zowel de Russische als Duitse nationaliteit. Hij is nooit hertrouwd en woont in een villa aan de Majakovskiring in Berlijn, waar de partijleiders woonden voor ze naar de Waldsiedlung verhuisden. Maar volgens Emmi heeft hij een maîtresse op Cuba, want net als Wolf en de hoge partijleden kan Krüger op zijn diplomatieke paspoort vrij reizen. In de revers van zijn met persianerbont gevoerde overjas steekt een gouden ster, de hoge onderscheiding voor een Held van de Sovjet-Unie waarop Wolf maar wat jaloers is.

Ze herkende ook zijn stem, zacht, maar duidelijk articulerend. 'Guten Tag, Genosse Römer. Je zult me hier niet verwacht hebben.' 'Heeft u pech? Wilt u dat ik hulp haal?' Glimlachend had hij zijn hoofd geschud.

Hij had haar dossier bij de Stasi gelezen. De Stasi! In het kolosale Ministerium ligt van elke burger het dossier, maar waarom had hij juist het hare gelezen?

‘Je hoeft niet te schrikken,’ zei hij, ‘je bent immers door de Stasi gescreend voor je baan in de Kindergarten in de Waldsiedlung. Maar je zou graag naar je familie in het Westen willen, *nicht?*’

Ze had geen woord kunnen uitbrengen.

Hij glimlachte nog steeds: ‘Je hebt het er wel eens over met je zus Ilse.’

Ilse. Zou Ilse dat hebben verteld aan haar vriend, die een *Mitarbeiter* van de Stasi is?

‘Maak je geen zorgen, lieve kind,’ zei Krüger, ‘het is heel begrijpelijk, maar je bent geen verraadster. Je bent lid geweest van de Pioniere en van de Freie Deutsche Jugend, je bent aangesloten bij de Freie Deutsche Gewerkschaftsbund, je bent lid van de partij, net als je vader, en je hebt geen verdachte contacten. Laten we in de auto gaan zitten, want het is koud.’

In de auto had hij zijn bontmuts en zijn bril afgezet. Hoewel hij ruim boven de zestig moest zijn, had hij nog dik, zwart haar en zware wenkbrauwen waarin geen spootje grijs viel te bespeuren, een smal, gladgeschoren gezicht met vriendelijke, donkere ogen.

‘We willen een beroep op je vaderlandsliefde doen, Ulrike. Je weet ongetwijfeld dat Genosse Wolf en zijn vrouw Emmi een nieuwe hulp in de huishouding zoeken. We zouden graag willen dat jij dat wordt.’

We. Hij noemde geen namen, maar had het over een groep binnen de Staatsraad die toenadering tot het Westen wilde. Daar had ze wel eens van gehoord.

‘Je weet het, Ulrike, de burgers zijn arm, ze kunnen hun kinderen niet te eten geven, ze worden onderdrukt. Ze willen vrijheid, maar wie protesteert wordt gevangengenomen. Of verdwijnt.’

Dat wist ze, al durfde ze daar niet openlijk over te spreken. Vreemd, dacht ze, dat Krüger dat wel deed. En dan met háár. Een ogenblik had

haar de angst bekropen dat hij haar wilde uitlokken, maar waarom, een meisje dat in de Kindergarten van de Waldsiedlung werkte?

Krüger bood haar een sigaret aan, een Russische. Ze rookte zelden en vond Russische sigaretten smerig, maar ze durfde niet te weigeren.

De zorg binnen het Centraal Comité van de Partij was zo groot, zei Krüger, dat de mensen weer in opstand zouden komen, zoals in 1953.

Dat herinnerde ze zich. Als klein meisje had ze de Russische tanks op de Stalinallee over de lijken heen zien rijden.

‘Wolf en de KGB’, ging Krüger verder, ‘hebben aanwijzingen dat westerse inlichtingendiensten hier contact hebben met ontevreden burgers en zelfs met politici en hoge functionarissen van de Stasi. Maar Moskou durft na de bloedige inval in Hongarije in ’56 en na de Cubacrisis vier jaar geleden nu niet militair in te grijpen. Alleen als het bewijs wordt geleverd dat het westen zo’n opstand zou steunen. Dan is er immers geen sprake van agressie en is het Centraal Comité hier gewettigd om het Kremlin om hulp te vragen. Partijsecretaris Ulbricht is daartegen, maar hij heeft belangrijke tegenstanders zoals Genosse Mielke. En Wolf.’

Erich Mielke is de machtigste man van de Stasi en de baas van Wolf, maar ze weet dat Mielke meer verstand heeft van voetbal dan van politiek en van spionage, en dat Wolf in feite de macht heeft, hoe beperkt die ook is vanwege de KGB en vanwege Krüger.

Daarom was ze ook totaal verrast, want waarom was Krüger hier dan zo heimelijk? En wat wilde hij?

‘Het zal je bekend zijn dat met name de NATO en de Amerikanen graag zouden zien dat de DDR zich aansluit bij de Bundesrepubliek.’

‘U ook?’

‘O nee. Dat hebben we gehad. *Ein Volk, ein Reich, ein Führer*. Nooit meer. *Also, nein*. Maar ondanks de onverzoenlijke houding van Brezjnev naar het Westen zijn er in het Kremlin voorstanders van een nieuwe Oostwest-politiek. Ook binnen de KGB. Vreedzame

samenwerking in plaats van deze zinloze Koude Oorlog die we uiteindelijk zullen verliezen. Ik meen dat je lieve moeder er ook zo over dacht.'

Natuurlijk wist hij dat haar moeder door haar vader in de steek was gelaten omdat ze het eens was geweest met de opstand in '53.

'Genosse Ulbricht maakt zich dus grote zorgen,' zei Krüger, 'net als wij. We zouden graag willen dat je voor ons werkt.'

Zou Ulbricht persoonlijk haar naam hebben genoemd? Ze kon goed overweg met zijn vrouw Lotte, die soms kwam voorlezen in de crèche. En Emmi Wolf was bevriend met Lotte Ulbricht.

'Je zult het vreemd vinden dat juist ik je dit vraag, maar geloof me, mein lieber Ulrike, ik heb met eigen ogen Stalins massamoordenaars meegemaakt. En Leonid Brezjnev is geen haar beter.'

Ze had haar oren niet geloofd. Hij wilde dat ze Wolf, zijn oude verzetskameraad bij de Russen, zou bespioneren!

Volgens Krüger had Wolf, als hoofd van de buitenlandse inlichtingendienst van de Stasi, een netwerk van spionnen in het Westen, maar wantrouwig als hij was, schermde hij dat zo veel mogelijk af binnen het Ministerium.

'Zoals hij zichzelf afschermt.'

Dat wist ze maar al te goed. Wolf heeft haar verboden om over hem met anderen te praten. Hij mijdt zo veel mogelijk de publiciteit en fotografen, al hangt zijn portret met dat van andere vooraanstaande partijleden in de scholen en wordt hij soms op congressen en bijeenkomsten gefotografeerd. Maar zelfs in de Waldsiedlung laat hij zich zelden buiten zien. In het beroemde cabaret de Distel in Oost-Berlijn noemen ze hem spottend De Man Zonder Gezicht.

'Begrijp me goed,' zei Krüger, 'Markus Wolf heeft grote verdiensten. Maar hij heeft zijn positie aan het Kremlin te danken. En daar zullen ze niet aarzelen hem te laten vallen als hij faalt. Hij zal er daarom alles aan doen om dat bewijs voor een door het Westen gesteunde opstand te leveren. Hij praat daar niet over op het Ministerium, want hij vertrouwt zelfs zijn naaste medewerkers niet.'

Als we gelijk hebben, zal hij afspraken dus 's avonds thuis hebben.'

Krüger kende het huis. Het was beveiligd, ook tegen afluisteren door buitenlandse spionnen, zoals elk van de vijfentwintig villa's en landhuizen.

'Je zult daar intern zijn. In je kamer boven zijn werkkamer is een muurkast voor je kleding. Erachter lopen de leidingen voor de verwarming. In de muur zit een luik voor de onderhoudsmonteur dat je eenvoudig los kunt schroeven. Als hij bezoek krijgt, doe je alsof je gaat douchen, zodat het niet vreemd is dat je je deur afsluit.'

Ze voelde zich geveleid dat hij haar vertrouwde, ze had het zelfs spannend gevonden. Toch had ze gearzeld, want wat als Wolf erachter kwam? Iedereen kende de gruwelijke verhalen over de Stasigevangenis in Hohenschönhausen.

Maar toen Krüger zei dat ze een speciale pas kon krijgen om af en toe naar de Bundesrepubliek te reizen, had ze niet langer getwijfeld.

'Je bent goed met Emmi Wolf. Zij zal het begrijpen, en als je de pas aanvraagt, komt het in orde.'

Weet hij ook dat ze verliefd is op Horst, met wie ze heimelijk belt? Over een paar weken is het vakantie wegens de viering van de bevrijding van de stad. Zou ze dan al naar Horst toe kunnen?